

Никола С. МИТИЋ*

Александра С. НИКОЛОВА МАРКОВИЋ**

Правни факултет, Мегатренд Универзитет, Београд, Србија

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЖИВОТИЊА У ГРАЂАНСКОМ ПРАВУ: ОД ОБЈЕКТА ДО СУБЈЕКТА ПРАВА

Апстракт: Правни положај животиња у грађанском праву, а и другим гранама права, своје основе тражи у моралним/етичким начелима. Различите филозофске расправе често су представљале камен спотицања признавању моралних права животиња. Историјско оспоравање је довело до тога да су судови широм света, лежерно, оспоравајући морална права, доносили одлуке у не најбољем интересу животиња. Сведоци смо, кроз историју, различитим гледиштима и приступима њиховом правном положају. Почевши од статуса објекта својине, које правну заштиту нису остваривале због своје вредности, већ због интереса људи, па све до тренутног становишта да су животиње истовремено и субјекти и објекти права. Данас, њихов *sui generis* правни субјективитет им омогућава правну способност за нека неимовинска права. Такође, њихова специфичност огледа су у томе, да оне у исто време имају правни положај објекта права, и то својине. Иако се ради о живим бићима која имају развијен нервни систем, осећања бола, патње, стреса, страха и слично, право је „радило“ искључиво у једном правцу: разликовању људи од животиња.

Кључне речи: права животиња, правни положај животиња, субјекти права, објекти права, грађанско право.

УВОД

Дискусију о законским правима животиња подстиче али и збуњује филозофска контроверза о моралним правима животиња. Често се, законска и морална права преклапају, испреплићу, али и разликују. Супротно моралним правилима, која сама по себи представљају објекте моралних наратива, законска права су она која проглашава формални ауторитет снагом закона. Често, али не увек успешно, потраживања моралних права доводе до кодификације законских права. Супротно томе, законска права која имају само слабу или никакву моралну основу своје место, углавном, налазе у комерцијалној сфери. У етичкој расправи, став о правима животиња супротстављен је добробити животиња. Велфаризам је став који сматра да су постепене реформе у циљу побољшања услова држања и коришћења животиња

* Студент докторских студија, nmitic@megatrend.edu.rs

** Доцент, anikolova@megatrend.edu.rs

пожељне и изводљиве. Ова идеја се надовезује на филозофију утилитаризма. За утилитаристе је концепт среће или благостања кључан. Из ове перспективе, морални, политички или правни поредак треба да настоји да оствари „највећу срећу највећег броја“ (Peters 2021: 440). Том Реган, амерички филозоф који се специјализовао за теорију права животиња, тврдио је: „Као и ми, животиње имају одређена основна морална права, укључујући нарочито основно право да буду третиране са поштовањем, које им, као поседницима својствене вредности, доспева као питање строге правде. Као ни ми, дакле... никада се не смеју третирати као пуке посуде унутрашњих вредности (на пример, задовољство) и свака штета која им се нанесе мора бити у складу са признавањем њихових једнаких инхерентних вредности и њиховим једнаким *prima facie* правом да не буду повређене“ (2004: 329). Морална права животиња често су оспоравана, и то у великој мери због филозофских дебата које су представљале застој у прогресу. Роберт Нозик је у свом делу „Анархија, држава и утопија“ рекао „Утилитаризам је за животиње, Кантизам за људе“ (1974: 39).

Управо закон који постоји одражава овакву поделу, јер већина судова, лично немарно додељује „права“ животињама и природним ентитетима, где правна концептуализација права животиња није схваћена са моралне тачке гледишта, због недостатка доктринарних и концептуалних аргумената.

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЖИВОТИЊА У ОДНОСУ НА ЉУДЕ

Надовезујући се на увод, поставља се питање шта обавезује човека да поштује животиње, исказује емпатију и хуманост? Морал и право *de iure*, али да ли је и *de facto* то случај. Животиње тренутно можемо посматрати кроз призму два различита појма у грађанском праву:

1. као објекте права – својине и других имовинских права;
2. као субјекте права – када се говори о личним правима где делују као имаоци права.

„Природна“ личност код људи никада није била предмет правне дебате, али правни субјективитет није резервисан само за људе. Кроз историју можемо видети да је правни субјективитет додељиван различитим ентитетима у различите сврхе. Папа Иноћентије IV је доделио парохији правни субјективитет како би спречио изопштавање становника, све у функцији избегавања закона за добробит народа. Такође, често су мостови имали правни субјективитет како би постали власници камења уграђених у њих. Овим су људи који су плаћали камење, правно бивали спречени да исте ваде из мостова.

Људи су крајем деветнаестог и почетком двадесетог века били изричито и категорички квалификовани као „објекти“ (супротно од субјеката) међународног права. Сходно томе, рани међународни уговори о сузбијању трговине жена и девојчица (који се називају и „трговина белим робљем“) били су намењени да очувају морал. Права жена и деце била су непозната (Peters 2021: 436-437). Што се тиче животиња, та линија размишљања истрајава. Све до почетка двадесетог века сва нормативна ограничења злостављања животиња служила су за заштиту, јавни морал, „пристојност“ или „чедност“. Окрутност према животињама био је

„јавни прекршај“ и забрањен само ако се одвијао у јавности (Peters 2021: 437). Тренутни положај животиња у међународном праву је насличнији положају људи у време робовласништва, када човек није био субјект права, већ објект својине.

Чувени израелски историчар и професор Јувал Ноа Харари, сликовито је у свом чувеном делу „Сапиенс“ упоредио људе и шимпанзе објаснивши суштинску разлику:

„Један од један, чак десет од десет, толико смо слични шимпанзама. Значајне разлике почињу да се појављују тек када пређемо праг од 150 појединаца, а када достигнемо 1.000 - 2.000 појединци, разлике су запањујуће. Ако бисмо покушали да окупимо хиљаде шимпанзи на Вол Стриту, у Ватикану или седишту Уједињених нација, резултат би бити пандемонијум. Насупрот томе, људи се редовно окупљају на хиљаде на таквим местима. Заједно, стварају уредне обрасце - попут трговачких мрежа, масовне прославе и политичке институције – то никада не би могли да створе појединачно. Стварна разлика између нас и шимпанзи је митски лепак који повезује велики број појединаца - породице и групе. Тај лепак нас је направио господарима стварања“ (2014: 42).

Овде се мора додати, да нас је, у великој мери, поменути митски лепак направио и господарима уништавања.

Они који морају да реагују су правни научници и правници у пракси (адвокати). Потребна је научна и стручна процена да ли су биолошки у културолошки обрасци (заједнички преци, заједнички геном, заједничке карактеристике и понашања) уопште релевантни за закон. С друге стране, практично се може деловати помоћу правних алата који ће, пре свега, имати задатак да критикују расцеп људи и животиња и тако разбити правни зид који нажалост, раздваја људске од нељудских животиња.

ЖИВОТИЊЕ КАО SUI GENERIS СУБЈЕКТИ ПРАВА И SUI GENERIS ОБЈЕКТИ ПРАВА

Поред физичких и правних лица, како је већ наведено, животиње могу имати одређена субјективна грађанска права. Та права су неимовинске природе (право на живот, право на здравље, право на телесни и психички интегритет) и важе у истом обиму, по истом принципу као и за физичка лица као субјекте личних права. Лична права су, према професору Водинелићу, субјективна права на личним: право на живот, физички интегритет, здравље, психички интегритет, пијетет, достојанство, част, углед, приватни живот итд. (Водинелић 2007: 120) Професор такође наводи да би најбољи назив био „права над личним добрима“, истичући да она припадају и ономе ко није личност (зачетом, а још нерођеном човеку), као и да не припадају само људима, већ и организацијама и другим субјектима (Водинелић 2007: 120). Ти други субјекти су животиње. Животиње немају правну, пословну и деликтну способност за имовинска права, оне не могу да наслеђују, не могу да потражују, нити да имају право својине. Не могу бити ни објекат залог, нити права ретенције. То их чини истовремено субјектом права *sui generis*, као и објектом права *sui generis*. Одсуство свести/ разума, животињама онемогућава потпуни правни

субјективитет, али као што је у овом пасусу наведено, зачет, још увек нерођен човек такође нема свест, а признаје му се посебан *sui generis* правни субјективитет. Оно што је охрабрујуће је да се савремени појам субјекта права не ограничава се само на физичка и правна лица, тј. животиње говорећи о проблему на начин описан у овом делу текста. Према професорки Ракић-Водинелић, врши се проширивање титулара субјективних грађанских права укључивањем животне средине (природе, околине), на основу чега ће признавање правног субјективитета доћи само по себи (Ракић-Водинелић 1995: 264.) То у великој мери подсећа на примере у америчком законодавству, где су реке и шуме добиле правни субјективитет и правно и терминолошки прешле са право на заштиту река и заштиту шума, на субјективно право река и шума.

ЗАКЉУЧАК

Иако је у наслову наведено грађанско право као правна грана у којој се испитује положај животиња, није било могуће а недотаћи се њиховог положаја у осталим гранама права кроз историју, све до данас. Закључак је да није лоше тежити, шта више, траба тежити „реалној“ утопији када су животиње широм света у питању. Третирање животиња на прави начин, признавајући и препознавајући њихов квалитет као осећајних бића, њихова права и правни субјективитет, више није индивидуални морални избор, већ друштвено питање које политички мора бити решено законодавним средствима. У глобалном разматрању, правна политика мора бити глобална и у својој амбицији и у свом обиму. Индустрије повезане са животињама, у глобалистичком смислу, стварају им додатан вид патње. Економска моћ контролише коришћење и појачава отуђење између људи и животиња, које су предмет експлоатације и конзумације. Дистанца између људи и животиња у овом примеру је заиста огромна. Такође, треба да се има у виду да глобализација може бити и позитивна. Она носи нове могућности за ширење знања, обликовање ставова и сл. Медији у великој мери олакшавају разоткривање спровођења лоших пракси, а у највећој мери и утичу на формирање јавног мњења. Као што је претходно наведено, надајмо се да ће признавање правног субјективитета доћи само по себи и да ће животиње успети да добију своју глобалну правду.

ЛИТЕРАТУРА

- Favre 2012: David Favre. „An International Treaty for Animal Welfare“. *Animal Law Review*, Vol. 18.
- Kant 2015: Immanuel Kant. *The Metaphysics of Morals*. Cambridge: Cambridge University Press 19th ed. Originally published 1797.
- Nozick 1974: Robert Nozick. *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books, 39.
- Peters 2021: Anne Peters. *Animals in International Law*. The Hague Academy of International Law.
- R. Garner, „A Defense of a Broad Animal Protectionism“, in G. Francione and R. Garner, *The Animal Rights Debate: Abolition or Regulation?*, New York, Columbia University Press, 2010.
- Regan 2004: Tom Regan. *The Case for Animal Rights*, updated with a new preface, Berkeley. University of California Press, 329.
- Steiner 2008: Gary Steiner. *Animals as Persons*. New York: Columbia University Press.
- Y. N. Harari, *Sapiens: A Brief History of Humankind*, New York, Vintage Books, 2014, p. 42.

Zakon o dobrobiti životinja, „Sl. glasnik RS“, br. 41/2009.

Водинелић, Станковић 2007: Владимир Водинелић, Обрен Станковић. *Грађанско право: Увод у грађанско право*. Београд: Номос, 120.

Водинелић 1976: Владимир Водинелић. „Лично право као субјективно право и као грана права“ - *Архив*, бр. 3/1976.

Јотановић 2014: Ратко Јотановић. „Правни статус животиња у грађанском праву“. *Годишњак Правног факултета у Бањој Луци*, 101-122

Ракић Водинелић 1995: Весна Ракић Водинелић. „Еколошко право као право човека“. *Правни животи*, бр. 1/1995, 264.

Станковић 1976: Обрен Станковић. „Објекти грађанских права“. *Анали*, бр. 6/1976.

Nikola S. MITIĆ

Aleksandra S. NIKOLOVA MARKOVIĆ

LEGAL POSITION OF ANIMALS IN CIVIL LAW: FROM OBJECTS TO SUBJECTS OF LAW

SUMMARY

The legal position of animals in civil law, as well as in other branches of law, seeks its foundations in moral / ethical principles. Various philosophical debates have often been a stumbling block to the recognition of the moral rights of animals. The historical challenge has led to courts around the world, casually, challenging moral rights, making decisions in not the best interest of animals. We have witnessed, throughout history, different points of view and approaches to their legal position. Starting from the status of an object of property, which did not exercise legal protection because of its value, but because of the interests of people, all the way to the current view that animals are at the same time subjects and objects of rights. Today, their sui generis legal subjectivity gives them legal capacity for some non-property rights. Also, their specificity is reflected in the fact that at the same time they have the legal position of the objects of law, and property. Although these are living beings who have a developed nervous system, feelings of pain, suffering, stress, fear and the like, the law „worked“ exclusively in one direction: distinguishing humans from animals.

Key words: animal rights, legal status of animals, subjects of law, objects of law, civil law.